

„Egész teherautónyi pufajkás jött értem...”

Egy katonaeorvos emlékei

A hatodik ikszen túli Dr. Kertész Dezső azon kevesek közé tartozik, akik elmondhatják magukról, hogy bizonyos fokig formálták a történelmet. Ifjú korában az orvosi hivatást választotta, ám saját bevallása szerint a pedagógusi pályát sem érezte volna távol magától. 1956 ősze a magyar hadsereg kötelékében találta. Később bebörtönözték. Ha úgy nézzük, ennek „köszönheti” eszperantó tudását, amely jól megfér az angollal és a némettel is, talán az orosz szavak közül sem merült még mind a feledés homályába. Amikor felkerestem otthonában, kérésre 1956 valamint az azt követő esztendő történéseit idézte fel:

B. M.: – *Mielőtt a részletekről beszélünk, arról kérdezem, hogy miféle ismereteik voltak az események nemzetközi hátteréről?*

K. D.: – Ma már tudjuk, a szovjet oldalon sokáig fontolgatás tárgyát képezte a katonai beavatkozás kérdése, és ismert az Egyesült Államok állásfoglalása is. Korábban Mao Ce-tung sem helyeselte a fegyveres fellépést, később azonban módosította véleményét. A legdöntőbb tényező viszont kétségkívül Tito igenje volt. A tényeket persze annak idején nem láttuk ilyen világosan.

B. M.: – *Az Ön számára mikor és hogyan kezdődött a forradalom?*

K. D.: – November 2-án Vásárhelyről katonai telefonon beszéltem Király Bélával, s közöltem vele, hogy behívtunk kétezzer embert és fegyvereket osztottunk a fiatalok között. Nem katonaviseltekből zászlóaljkat szerveztünk. Hiszen az északkeleti határon özönlik befelé a szovjet haderő. Erre ő felelt: hogy csinálhattak ekkora örültséget, mikor most nyilvánította ki a

kormány a semlegességét? Azonnal álljunk le, és csináljunk vissza mindent, utasított. Ami pedig a szovjet csapatok beáramlását illeti, tette hozzá, semmi meglepő nincs benne. Ember, ezek ki akarnak vonulni, s most hozzá a szállító kapacitást. De ehhez miért kellenek a legmodernebb tankok, a tüzéség? – vetettem ellene. Mert főként ezek érkeznek. Azt felelte: látszik, hogy maga laikus, az ilyen katonai kivonulást is fegyveresen biztosítani kell. Csak-hogy mi a szovjet csapatok közötti nem kódolt üzenetváltásokat is le tudtuk hallgatni, s ezek alapján tájékozódhattunk a csapatmozgásokról. Így azután nem ért bennünket túlságosan nagy meglepetés, amikor felvirradt november 4-e hajnala.

B. M.: – *Milyen feladatot kapott akkor az Önök egysége?*

K. D.: – Kivonultunk védelembe. Arra számítottunk, hogy északkeleti irányból közelednek majd felénk, így a fő erőink, a tüzéség, a harcokcsik, amikkel rendelkezünk, beásták magukat. Harckészültségben vártuk az oroszokat. Negyedikén dél körül a hadosztály-parancsnokságról – amely Békéscsabán volt – érkezett egy telefonos jelzés, miszerint az létezik és működik, s épp úgy átvált a forradalom oldalára, mint a teljes hadsereg. Rendelkezésük értelmében tárgyalásokat kellett kezdenünk az oroszokkal. Én úgy ítélt meg, hogy különösebb tárgyalni valónk nincs velük, csupán azért, hogy az ő elképzeléseiket segítsük vagy annak alá vessük magunkat. Bár nem tűnt lehetetlennek, hogy mégis el

tudunk érní valamit. Arra a belátásra jutottunk, hogy eleget kell tennünk az utasításnak, noha a legjobb tudomásunk szerint a parancsnok már szovjet fogságban volt. Utunk ezután Orosházáig vezetett, ahol találkoztunk a hadosztály többi alegységeinek vezetőivel. Itt a következő javaslatot tettem: a katonai parancsnokok maradjanak ott, illetve térjenek vissza az alakulataikhoz, hogy az egységek irányíthatóságát, ütőképességét megőrizzük. Mert könnyen megeshet, hogy a tárgyalás után szépen bedutyiznak bennünket. A 3-4 járműből álló konvojunk fehér zászlókat lobogtatva elindult a találkozóra. Szovjet páncélosok sorfala között érkeztünk meg Békéscsabára, ahol a város szélén csatlakozott hozzánk valami százados vagy őrnagy. Így értünk a „megbeszélés” helyszínére, ahol tisztjei társaságában a hadosztályparancsnok fogadott. A tolmácsuk egy vörös képű kis mitugrász, agresszív alezredes volt. Megállás nélkül pattogott. Olyan lett a légkör, hogy ott valódi tárgyalásra gondolni sem lehetett. Egyenlőtlen felek álltak szemben egymással, harckocsikkal, lövegekkel depresszionált hangulatban. Ráadásul nyomban közölték, hogy nagyon rosszallják, amiért nem a parancsnokok jöttek el, s ezek után nem is tartott tovább az egész negyed óránál. Már alkonyodott. Indulni készültünk. Valami csoda folytán engedtek elmenni bennünket.

B. M.: – *A tárgyalás tehát eredménytelenül végződött. Mi történt ezután?*

K. D.: – Még másodika körül kidolgoztunk egy tervet egy kisebb parancsnokság létrehozására. Döntésünk úgy szólt, hogy nem védjük Vásárhelyt, s a kisebb városokat, hanem átvonulunk ide Szegedre, amely stratégiaiag nagyobb jelentőségű.

Az összevont erőkkkel esetleg tehetünk valamit. Egyébként a későbbi vádirat ezt úgy fordította ellenem, hogy én egy tiszántúli hadtest megvalósításán fáradoztam. Ostobaság! A mi egységünk úgynevezett „A” alakulat volt, azaz háború esetén azonnal bevetésre került volna, ennek ellenére három csatanapra elegendő lőszerrel rendelkezünk, utánpótlási lehetőség nélkül, üzemanyag pedig végképp hiányzott. Megfelelő légelhárító berendezéseink sem voltak, a nagy sebességű sugárhajtású gépekkel szemben tehetetlenek lettünk volna. Ha reálsan nézzük, a mi egységünket egyetlen vadászbombázó képes lett volna megsemmisíteni. Légierővel szintén nem rendelkezünk, miután az oroszok már elsején megszállták a reptereket. Öngyilkos vállalkozásnak látszott egy ellenük folytatandó harc.

B. M.: – *Ilyen körülmények között, gyanítom, nem vállalták a megmérgettetést.*

K. D.: – A forradalmi tanácsban nem volt egységesen kialakult álláspont a jövőt illetően. Mire az orosházi megbeszélésre értem, a tisztek körében nyomasztó hangulat uralkodott. Estére járt, egységünket már bevonta a tüzelőállásból a parancsnokság. Összehívtunk egy gyűlést, ahol a légénység dühödött, elkeseredett felszólalásait a hazafias forradalmi buzgalom hatotta át. Elhangzott, hogy a tisztek, valamint a forradalmi katonai tanács is áruló, s eláll a harctól. Ekkor felpattantam az asztal tetejére. Olyan vádak röpdösnek itt, amelyekre reagálnom kell, kiáltottam, s bárki azt hiszi, hogy gyávák vagyunk, tessék, vonuljunk ki a csataterre. Vigyük magunkkal a három napra elegendő muníciónkat, az elégtelen, kis számú felszerelésünket, s ha legalább húsz jelentkező lesz, azonnal me-

hetünk is. Akkor mély, drámai csend lett. A kakaskodó fejek lehorgadtak, valaki felzokogott... Senki sem volt, aki kilépett volna.

B. M.: – *Mi történt Önnel később?*

K. D.: – A Kádár-kormány nyilatkozata úgy hangzott, hogy akik közönséges bűncselekményekben nem vettek részt, azokkal szemben semmilyen eljárást nem foganatosítanak. Nem érezhettem azért biztonságban magam, mégis azok mellett akartam kiállni, akikkel közösséget vállaltam. Pedig biztonságos, komoly lehetőségeim lettek volna az Egyesült Államokban a feleségem és a rokonság révén. Körzeti orvosként dolgoztam Vásárhelyen, amikor 1957. január 4-én egy egész teherautónyi pufajkás jött értem és letartóztattak. Nyáron kezdődött meg a kihallgatásom, s októberben itt Szegeden volt az illetékes katonai bíróság előtt a tárgyalás. Egy *Mátyás György* nevű hírhedt halálbíró volt a bíróság elnöke. Ez mint népbíróság működött, s az ítélet kiszabásában sokkal nagyobb lehetőségekkel bírt. A szigorúan zárt tárgyaláson a bíró máig megfejthetetlen rejtvényként maximális jóindulattal tanúsított irányomba. Pedig egy asszonyt, akit körzeti orvosként jól ismertem, össze-vissza hazudozta a legképtelenebb dolgokat. Fél órán át kellett hallgatnom, milyen kegyetlenkedéseket vittem véghez. Egyszer, amikor kiementem hozzájuk, állítólag lekaptam a férje pufajkáját a fogasról, két lábbal megtapostam és kiabáltam, hogy az összes pufajkást megöljük... Ám tisztában voltam azzal, hogy ezek a tanúk csupán önmagukat igyekeznek menteni, s minél kedvezőbb színben feltüntetni. Ennek dacára koncepciók ügyekért nem ítélték el,

sőt még azokban sem mindben „marasztaltak” el, amelyeket pedig elkövettünk. Az említett tanúvallomás elhangzása után a gyors beszédű bíró feltette a kérdést: „Az első rendű vádlottnak van kérdése a tanúhoz?” Mire én: „Nekem az elnök úrtól lenne kérdezni valóm”. – „Csak tessék!” – „Egyáltalán figyelembe veszik, amit itt ez az asszonyosság elmondott?” Legyintett a kezével: „Ugyan, hagyja, kérem.” Biccentettem. „Köszönöm, nincs kérdésem.”

B. M.: – *Végül milyen ítélet született?*

K. D.: – Hét év börtönt kaptam. Az 1680 oldalas peranyagban szerepelt, hogy az elsőrendű vádlottnál az intelligenciája súlyosbító körülmény, mivel ennek segítségével céltudatosan, az első pillanattól kezdve az ellenforradalom konszolidálására törekedett. Én persze fellebbviteli tárgyalást szerettem volna, ám az ügyvédem a következőket mondta: vagy visszavonom a fellebbezést vagy nem vállalja tovább a védelmemet. Így maradt a hét év, amelyből valamivel kevesebbet, mint hatot le is töltöttem.

B. M.: – *Melyik fogda lakója volt?*

K. D.: – Ó, engem beszerveztek az „ismerd meg hazád börtöneit” mozgalomba. Így kis ideig élveztem a vásárhelyi, majd a békéscsabai laktanyai fogda vendégszeretetét. Azután jött a Fő utcai börtön, majd az Országos Gyűjtőbe vittek, de a szegedi Csillagban is megfordultam. Az ítélet után, '57 karácsonya táján kerültem Vádra. Onnét 1960-ban tovább vittek, fegyelmi okokból, minthogy ezer egynéhány százan napokig éhségsztrájkot folytattunk az akkori amnesztia részlegessége és soványossága miatt. Huszonkilencünket szállítottak Márianosztrára. Itt egy évig

semmilyen kedvezményben nem részesülhettünk: nem volt szabad dohányozni, olvasni, csomagot és levelet kapni, tartani a kapcsolatot a hozzátartozókkal. Egyszer két rabtársunk elbarikádozta magát. Az örök rájuk törték az ajtót, pufogás. Mininden hallatszott a zárakból, s az ember óhatatlanul meglóduló fantáziája nem sok jót sugallt. Erre valamennyien nekiugrottunk az ajtóknak, hatalmas lármát csaptunk. Válaszul *Bibó Istvánt*, akit szintén ott tartottak fogva, valamint engem, kegyetlenül megvertek, s még tíz nap sörétet is a nyakunkba sóztak, amit közös cellában kellett letöltenünk.

B. M.: – *Hogyan teltek azok a napok, s milyen embernek ismerte meg Bibót?*

K. D.: – Valósággal repült az idő. Megvittattuk, hogyan látjuk a világot, olykor meg Arany-balladákat szedgettünk elő, s próbáltuk egymásnak elmondani. Húsz évvel volt idősebb nálam, de az ő memóriája jobbnak bizonyult. Egy nagy tudású, szerény ember képét őrzöm a lelkem mélyén vele kapcsolatban. Sikerült őt elég jól megismernem, hiszen számos büntetésünket töltöttük együtt.

B. M.: – *Önt mikor bocsátották szabadon?*

K. D.: – 1962. július 28-án.

B. M.: – *Sikerült beilleszkednie a hétköznapi életbe, nem érezte úgy, mintha az élete már nem ugyanolyan lenne, mint azelőtt?*

K. D.: – Természetesen minden más lett. A lelkem valahogy eltorzult, idegenként tekintettem önmagamra. Megváltoztam.

Baráti társaságban
Balról az első: Kertész Dezső

Mint hogy kötelezettségem is volt rá, nyomban munkát kerestem. Apátfalván körzeti orvosként tevékenykedtem, majd 1970-től 1991-ig Földeákon. Ám hogy végképp meg ne feledkezzenek rólam, 1979-ben még aláírtam a Charta '77 tagjainak elítélése ellen tiltakozó ívet, amelyet az ország vezetőin kívül eljuttattunk a Le Monde-hoz, amely már a másnapi számban le is hozta az aláírók listáját.

B. M.: – *Nem telt egyhangúan az élete...*

K. D.: – Ha az egyes egyénről nem derül ki, hogy döntő pillanatokban miként viselkedne, az csak azért van, mert hiányoztak az életéből az ilyen alkalmak. Nekem kijutott belőlük. Én szubjektíven ítélem meg a történeteket, ám ez is része egy nagy objektív képnek, amelyről azt tartják: a ma politikája a holnap történelme.

Molnár G. Attila